

REIZENDE TONEELSPELERS IN DE ZEVENTIENDE EEUW

Gunilla Dahlberg, *Komediantteatern I 1600-Talets Stockholm*, Stockholm: Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms stad, 1992, 583 pp. (+ ill.). Prijs 300 Sw. Kr. (ISBN 91-7031-031-038-6)

In haar indrukwekkend boek *Het theater van de komedianten in het zeventiende-eeuwse Stockholm*, met zijn 424 bladzijden tekst, gevolgd door meer dan 75 bladzijden nota's en een zeer uitgebreide bibliografie, heeft Gunilla Dahlberg een zeer gedetailleerde beschrijving en analyse van de Europese reizende komedianten gegeven en hoe hun reizen verband houden met Stockholm en zijn hof. Zeer dikwijls heeft Dahlberg vondsten gedaan in archieven en andere instellingen.

Na een hoofdstuk over Duitse, Engelse en Nederlandse wetenschappelijke werken die aan haar thema zijn gewijd, behandelt Dahlberg de aanwezigheid van Engelse reizende acteurs in Helsingör (George Brown en Thomas Pope) en gaat dan over naar de figuur van Robert Browne, die één van de voornaamste Engelse toneelspelers op het Continent was en vooral actief was in Duitsland. Dahlberg heeft het echter verkeerd voor wanneer ze stelt dat de 'Nederlandse' acteurs van Duitse archiefstukken eigenlijk Engelsen waren. Zie hierover mijn bijdragen in *English Studies*, vol. LX, 68 en *Documenta XII* (1994), nr. 2, waarin ik aantoonde dat zowel K. Trautmann als J. Meissner het niet bij het rechte eind hadden wanneer ze Peter De Bruyn als een Engelsman beschouwden.

In zijn boek *Elizabethen Players in Sweden 1591-2* heeft Erik Wikland aangetoond dat de eerste Engelse spelers optraden aan het hof van hertog Karel in Nyköping (bij Stockholm), maar het waren eerder muzikanten dan toneelspelers, zoals Dahlberg aanstipt. De eerste Duitse komediant die Zweden bezocht, was Christian Thum, die speelde voor koningin Marie Eleonora in 1628-9 en voor koningin Kristina in 1637. De eerste Engelsman die Stockholm aandeed was de acteur George Jolly, die men daar kan vinden in 1649-50 en wiens troep wellicht een tragedie speelde waarbij het onderwerp de Engelse koning Karel was, die in 1649 in Londen op het schavot stierf.

De omvang van de informatie die men in Dahlbergs boek kan aantreffen, is zo groot dat we de argumentatie ervan niet in detail kunnen bespreken. De inleiding tot elk van de vijf hoofdstukken van *Komediantteatern* omvat een kritisch overzicht van de relevante literatuur: we komen er de bekende namen tegen van A. Cohn, E. Devrient, J. Schwering, J. Bolte, W. Creizenach en vele anderen met o.m. de Zweden

G. Ljunggren en O. Wieselgren. Een van de grote verdiensten van Dahlbergs werk is dat ze nieuw materiaal heeft gevonden in vele archieven en bibliotheken in vele landen. Dit nieuwe materiaal wordt herhaaldelijk in facsimile weergegeven samen met een grondige behandeling van de herkomst van de bronnen.

Een belangrijk aspect van Stockholms theater houdt verband met het bouwen van de zogenaamde Leeuwenkuil (Zweeds: *Lejonkulan*), waar vele bezoekende acteurs hun vertoningen gaven. Wanneer het Zweeds leger het kasteel van Praag in 1648 veroverde, namen de soldaten een leeuw mee uit de Zoo van de Keizer. De leeuw stierf in maart 1663. De gevangenneming van de leeuw luidde een periode van de Zweedse geschiedenis in die bekend staat als *Stormaktstiden*, d.w.z. de periode waarin Zweden een Europese grootmacht was. De *Stormaktstiden* duurde ongeveer een halve eeuw en kwam ten einde rond 1700.

Een voor ons zeer belangrijk aspect van Dahlbergs boek is dat we er een analytische beschrijving in vinden van de Zweedse tournees van de Nederlander Jan Baptista van Fornenbergh, die één van de belangrijkste acteursleiders was in het Europa van de tweede helft van de 17de eeuw. Met zijn troep was hij o.m. in Brussel omstreeks 1650; hij bezocht Stockholm herhaaldelijk en trad op voor koningin Kristina, die blijkbaar niet al te veel geïnteresseerd was in zijn kunst. De koninginmoeder Maria Eleonora had blijkbaar meer waardering voor Fornenbergh, die naar Nyköping ging om een groep edellieden te vermaken. In Stockholm zelf trad Fornenbergh op in een zogenaamde recreatieruimte (Zw. *Gillestugan*), een ontmoetingsplaats voor handelaars en anderen. Op het repertoire stond waarschijnlijk John Masons *The Turke* (1616). In juli 1666 waren de toneelspelers weer in Zweden waar ze hun stukken speelden in de grote balzaal. In 1667 werd de Leeuwenkuil ingericht tot een theater volgens de instructies van de Nederlandse acteurs. Een Nederlands dichter Henrik Jordis, schreef een boekje getiteld *Stockholms Parnas* over de inhuldiging van de Koninklijke Schouwburg. De speurzinn van Dahlberg is zodanig indringend dat ze een vergetelheid heeft opgemerkt in een artikel dat ik in 1978 aan Fornenbergh wijdde, artikel dat gebaseerd was op een oude toneel-affiche waarin een aantal van de stukken van het repertoire werd vermeld voor het jaar 1675. Het was destijds aan mijn aandacht ontsnapt dat de affiche ook Molières *Le bourgeois gentilhomme* vermeldde. En dit leidt me naar een ander belangrijk aspect van haar boek.

Het was gedurende de regering van Karel XI (1672-97) dat Nederlandse en Duitse acteurs het Franse klassieke drama op de planken brachten voor het Stockholms theaterminnend publiek, met Racines *Iphigénie* en stukken van Molière, Quinault, Magnon en Rotrou. Jaren voordien had het hof zijn eigen ballet-

meester in de persoon van Antoine de Beaulieu, die in 1636 in Stockholm arriveerde en er bleef tot aan zijn dood in 1663. Het eerste ballet werd georganiseerd in 1638 en droeg de titel *Le ballet des plaisirs des enfans sans soucy*. Nog zeer onlangs heeft Gunilla Dahlberg in Stockholm een Nederlandse theateraffiche gevonden (die dus niet besproken werd in haar *Komediantteatern*). De "Vertoon plaets" van "Le festin du Piere" [sic] was "op den Hessen Hessen-bergh, Precijs ten 4. uren, en voor 7 gedaen". Voor de interpretatie van de affiche kon Dahlberg te rade gaan bij de eminente Nederlandse theaterhistoricus Ben Albach, die haar kon vertellen dat het een theater in Nijmegen betrof.

Komediantteatern is wat de Duitsers een *Fundgrube* plegen te noemen. Doordat de auteur haar net zo wijd heeft uitgeworpen, heeft ze een belangrijk deel van de theateractiviteit van heel West-Europa beschreven. Voor ons is vooral van belang dat het leeuwenaandeel van haar boek gewijd is aan Fornenbergh. Het is te hopen dat er weldra een Engelse uitgever wordt gevonden om haar boek in het Engels te publiceren.

Willem SCHRICKX